

บทบาทผู้นำชุมชนในการอนุรักษ์ประเพณีฮีตสิบสอง
กรณีศึกษา บ้านเชียงใหม่ ตำบลเชียงใหม่ อำเภอโพธิ์ชัย จังหวัดร้อยเอ็ด
The Role of Community Leaders in Preserving The Twelve Heat Tradition,
Case Study Chiang Mai Village, Chiang Mai Sub-district,
Pho Chai District, Roi Et Province.

จิตติพัฒน์ ไชยวงศ์,¹ พงศ์สวัสดิ์ ราชจันทร์,² วุฒิชัย ตาลเพชร,³

สุรพงษ์ แสงเรณู,⁴ และอภินันท์ ทะสุนทร⁵

Jitthipat Chaiwong,¹ Pongsawut Rachjun,² Wutthichai Talphet,³

Surapong Saengrenu,⁴ and Apinan Thasunthron⁵

^{1,2,3,4}, คณะนิติรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏร้อยเอ็ด

⁵คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบูรณ์

^{1,2,3,4}, Faculty of Law and Politics Roi Et Rajabhat University

⁵Faculty of Humanities and Social Sciences Phetchabun Rajabhat University

*Corresponding Author Email : Pongsawut007@outlook.com

Received 07/10/2025 | Revised 16/10/2025 | Accepted 17/10/2025

บทความวิจัย (Research Article)

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์การศึกษาเพื่อ 1) ศึกษาบทบาทผู้นำชุมชนในการอนุรักษ์ประเพณีฮีตสิบสอง 2) วิเคราะห์ปัญหาและอุปสรรคบทบาทผู้นำชุมชนในการอนุรักษ์ประเพณีฮีตสิบสอง และ 3. เสนอแนะแนวทางการแก้ไขปัญหาและอุปสรรคบทบาทผู้นำชุมชนในการอนุรักษ์ประเพณีฮีตสิบสอง เป็น การวิจัยเชิงคุณภาพ มีเครื่องมือในการวิจัยคือแบบสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth interview) โดยมีกลุ่มผู้ให้ ข้อมูล 5 กลุ่ม คือ 1) ผู้ใหญ่บ้าน 2) ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน 3) คณะกรรมการหมู่บ้าน 4) ประชาชน และ 5) ประชาชนชาวบ้าน รวมทั้งสิ้น จำนวน 20 คน และวิเคราะห์ข้อมูลเชิงเนื้อหา (content Analysis) ผลการวิจัยพบว่า ผู้นำที่ต้องมีความสามารถในหลาย ๆ ด้าน ผู้นำต้องมีความเชี่ยวชาญในการอนุรักษ์ ประเพณีฮีตสิบสอง ผู้นำต้องลงมือทำด้วยเพื่อพัฒนาการส่งเสริมการอนุรักษ์ต่อไป ผู้นำจะต้องมี ความสามารถ กล้าตัดสินใจ และผู้นำจะต้องมีสติ มีความโปร่งใสในการบริหารจัดการ รวมทั้งผู้นำจะต้อง ทำงานร่วมกับหลายหน่วยงาน

คำสำคัญ : บทบาท; ผู้นำ; ชุมชน; การอนุรักษ์

Abstract

This research aimed to 1) study the role of community leaders in conserving the Heet Sip Song tradition, 2) analyze problems and obstacles in the role of community

leaders in conserving the Heet Sip Song tradition and 3. suggest solutions to problems and obstacles in the role of community leaders in conserving the Heet Sip Song tradition. This qualitative research used in-depth interviews with five groups of informants 1) village headman 2) assistant village headman 3) village committee 4) citizens and 5) local scholars, totaling 20 people. Data were analyzed through content analysis. The research results found that leaders must have multi-faceted competence. Leaders must have expertise in conserving the Heet Sip Song tradition. Leaders must take action to develop and promote conservation in the future. Leaders must be capable and courageous in decision-making. Leaders must be mindful and transparent in management. Leaders must also work with various agencies.

Keywords : Role; Leader; Community; Conservation

บทนำ

ผู้นำชุมชนคือบุคคลที่มีความสามารถในการชักจูงให้คนอื่นทำงานในส่วนต่าง ๆ ที่ต้องการให้บรรลุเป้าหมายและวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ทั้งนี้ผู้นำอาจเป็นบุคคลที่มาจากการเลือกตั้งหรือแต่งตั้งหรือการยกย่องขึ้นมาของกลุ่มเพื่อให้ทำหน้าที่เป็นผู้ชี้แนะ และช่วยเหลือให้กลุ่มประสบความสำเร็จ และมีการเรียกชื่อผู้นำแตกต่างกันออกไปตามลักษณะงานและองค์การที่อยู่ เช่น ผู้บริหาร ผู้จัดการ ประธาน กรรมการ ผู้อำนวยการ อธิการบดี ผู้ว่าราชการ นายอำเภอ กำนัน เป็นต้น หน้าที่ของผู้นำชุมชนในการทำหน้าที่เป็นผู้นำชุมชนนั้นจะต้องเป็นผู้รักษาหรือประสานให้สมาชิกของชุมชนอยู่ร่วมกันคือต้องอยู่ใกล้ชิดกับชุมชน มีความสัมพันธ์กับคนในชุมชนและเป็นที่ยอมรับของคนในชุมชนอีกทั้งผู้นำจะต้องเป็นผู้ปฏิบัติภารกิจของชุมชนให้บรรลุวัตถุประสงค์คือต้องรับผิดชอบในกระบวนการวิธีการทำงานด้วยความมั่นคงและเข้าใจและต้องทำงานให้บรรลุเป้าหมาย นอกจากนั้นผู้นำชุมชนจะต้องมีบทบาทในการสนับสนุนให้เกิดการติดต่อสัมพันธ์ในกลุ่มคือ จะต้องปฏิบัติงานในลักษณะอำนวยความสะดวกให้สมาชิกในชุมชนเกิดการติดต่อสัมพันธ์และปฏิบัติต่อกันด้วยดี การติดต่อสื่อสารที่ดีจึงเป็นสิ่งสำคัญ และเป็นการช่วยให้หน้าที่ผู้นำชุมชนบรรลุเป้าหมาย คุณสมบัติของผู้นำที่ดี วิสัยทัศน์ (Vision) ผู้นำที่ดีต้องมีวิสัยทัศน์ การมีวิสัยทัศน์เป็นการมองการณ์ไกลเพื่อกำหนดทิศทางที่ควรจะเป็นในอนาคต การมองเห็นก่อนคนอื่นจะทำให้ประสบความสำเร็จและเป็นแรงขับเคลื่อนที่นำไปสู่จุดหมายที่ต้องการ และผู้นำจะต้องสามารถสื่อสารวิสัยทัศน์ของตนไปยังผู้เกี่ยวข้องได้ และชักจูงหรือกระตุ้นให้ผู้ตามพึงปฏิบัติไปตามวิสัยทัศน์ของผู้นำนั้น ๆ และจะต้องเป็นผู้นำที่มีจิตใจดีพร้อมที่จะช่วยเหลือทุกคน (ศราวุธ ไชยชโย, 2560: 1)

บทบาท หมายถึง การปฏิบัติตามสิทธิและหน้าที่ของสถานภาพของตำแหน่งใดตำแหน่งหนึ่งที่บุคคลได้รับ ต้องมีบทบาทหน้าที่ความรับผิดชอบตามที่กำหนดไว้ตามบทบาทของตำแหน่งนั้น และคล้อยตามความมุ่งหวังของสังคม เช่น บทบาทของผู้บริหารสถานศึกษาก็หมายถึง พฤติกรรมที่แสดงออกของผู้บริหารสถานศึกษาขั้นพื้นฐานเกี่ยวข้องกับงานในหน้าที่ที่ปฏิบัติในสถานศึกษานั้น (บุญตา ไฉ่เลิศ, 2550: 12)

การอนุรักษ์ หมายถึง การเก็บรักษา สงวนและการใช้ทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อม เพื่อจะได้อำนวยให้คุณภาพสูงในการสนองความเป็นอยู่ของมนุษย์ตลอดไปหรืออีกความหมายหนึ่งคือ เป็นการปฏิบัติตามความต้องการและประหยัดไว้เพื่อใช้ในอนาคตก (เกษม จันทรแก้ว, 2536: 99 - 100)

อีตลีสอง หมายถึง จาริตประเพณีประจำสิบสองเดือน ซึ่งถือเป็นโอกาสดีที่ชาวบ้านจะได้มาร่วมชุมนุมและทำบุญในทุก ๆ เดือนของรอบปี และถือเป็นจรรยาของสังคม ผู้ที่ฝ่าฝืนก็จะเป็นผู้ที่ผิดฮีตหรือผิดจาริตนั่นเอง (อีตลีสอง มักจะกล่าวควบคู่ “คลองสิบสี่” (คองสิบสี่) ที่เป็นดั่งแบบแผนหรือแนวทางดำเนินชีวิต (คลอง = ครรลอง) แต่จะมุ่งเน้นไปทางศีลธรรมมากกว่าด้านอาชีพ) สำหรับประเพณีหลัก ๆ 12 เดือนตามอีตลีสองของชาวอีสานโบราณนั้นประกอบด้วย

เดือนเจียง (เดือนอ้าย) มีการประกอบพิธีบุญเข้ากรรม ซึ่งเป็นเดือนที่พระสงฆ์เข้ากรรม (ปริวาสกรรม) เพื่อให้พระสงฆ์ผู้กระทำความผิดได้สารภาพต่อหน้าคณะสงฆ์เป็นการฝึกจิตสำนึกถึงความบกพร่องของตน และมุ่งประพடுத்தินให้ถูกต้องตามพระธรรมวินัย ต่อไปชาวบ้านก็จะมีการทำบุญเลี้ยงผีต่าง ๆ

เดือนยี่ ในฤดูหลังการเก็บเกี่ยว ชาวบ้านจะทำบุญคูณข้าวหรือบุญคูณลานโดยนิมนต์พระสวดมนต์เย็นเพื่อเป็นมงคลแก่ข้าวเปลือก รุ่งเช้าเมื่อพระฉันท์เช้าแล้วจะมีการทำพิธีสู่ขวัญข้าว นอกจากนี้ชาวบ้านจะเตรียมเก็บสะสมฟืนไว้หุงต้มที่บ้าน

เดือนสาม ในมื่อเพ็ง หรือวันเพ็ญเดือนสาม จะมีการทำบุญข้าวจีและบุญมาฆบูชา การทำบุญข้าวจีจะเริ่มตอนเช้าโดยใช้ข้าวเหนียวปั้นใส่น้ำอ้อยนำไปจ้บนไฟอ่อนแล้วชุบด้วยไข่ เมื่อสุกแล้วนำไปถวายพระ

เดือนสี่ ทำบุญพระเวสฟิงเทศน์มหาชาติในงานบุญนี้มักจะมีผู้นำของมาถวายพระ ซึ่งเรียกว่า “กัณฑ์หลอน” หรือถ้าจะถวายเจาะจงเฉพาะพระนักเทศน์ที่ตนนิมนต์มาก็จะเรียกว่า “กัณฑ์จอบ” เพราะต้องแอบซุ่มดูให้แน่เสียก่อนว่าใช้พระรูปที่จะถวายเฉพาะเจาะจงหรือไม่

เดือนห้า ประเพณีตรุษสงกรานต์ หรือบุญสงน้ำ หรือบุญเดือนห้า ซึ่งมีขึ้นในวันขึ้น 15 ค่ำ เดือนห้า และถือเป็นเดือนสำคัญ เพราะเป็นเดือนเริ่มต้นปีใหม่ไทย การสงน้ำจะมีทั้งการรดน้ำพระพุทธรูป พระสงฆ์และผู้หลักผู้ใหญ่ ด้วยน้ำอบน้ำหอมเพื่อขอขมา และขอพร ตลอดจนมีการทำบุญถวายทาน เดือนหก ประเพณีบุญบั้งไฟและบุญวันวิสาขบูชา การทำบุญบั้งไฟ เป็นการขอฝน พร้อมกับงานบวชนาคซึ่งการทำบุญ

เดือนหกถือเป็นงานสำคัญก่อนการทํานา หมู่บ้านใกล้เคียงจะนำเอาบั้งไฟมาจุดประชันขันแข่งกัน หมู่บ้านที่รับเป็นเจ้าภาพจะจัดอาหาร เหล้ายามาเลี้ยง เมื่อถึงเวลาก็จะตั้งขบวนแห่บั้งไฟและรำเซิ้งออกไป ณ ลานที่จุดบั้งไฟ ด้วยความสนุกสนาน คำเซิ้งและการแสดงประกอบจะออกไปในเรื่องเพศ แต่จะไม่คิดเป็นเรื่องหยาบคายแต่อย่างใด ซึ่งประเพณีบุญบั้งไฟจะจัดขึ้นอย่างยิ่งใหญ่ทุกปีที่จังหวัดยโสธร ส่วนการทำบุญวิสาขบูชา นั้น จะมีการทำบุญเลี้ยงพระ ฟังเทศน์ ช่วงเย็นมีการเวียนเทียนเช่นเดียวกับภาคอื่น ๆ

เดือนเจ็ด ทำบุญซำฮะ (ล้าง) หรือบุญบูชาบรรพบุรุษ มีการเซ่นสรวงหลักเมือง หลักบ้าน ปู่ตา ผีตาแฮก ผีเมือง เป็นการทำบุญเพื่อระลึกถึงผู้มีพระคุณ

เดือนแปด ทำบุญเข้าพรรษาซึ่งเป็นประเพณีทางพุทธศาสนาโดยตรง ลักษณะการจัดงานจึงคล้ายกับทางภาคอื่น ๆ ของประเทศไทย เช่น มีการทำบุญตักบาตรถวายภัตตาหารแด่พระภิกษุสงฆ์สามเณร มีการฟังธรรมเทศนาตอนบ่าย ชาวบ้านหล่อเทียนใหญ่ถวายเป็นพุทธบูชาและเก็บไว้ตลอดพรรษา การนำปถวายวัดจะมีขบวนแห่ฟ้อนรำเพื่อให้เกิดความคึกคักสนุกสนาน ประเพณีแห่เทียนพรรษาที่ยิ่งใหญ่ที่สุดต้องเป็นที่ยังหวัดอุบลราชธานี

เดือนเก้า ประเพณีทำบุญข้าวประดับดิน เป็นการทำบุญเพื่ออุทิศแก่ญาติผู้ล่วงลับ เพื่อบูชาผีบรรพบุรุษและผีไร้ญาติ โดยชาวบ้านจะทำการจัดอาหาร ประกอบด้วยข้าว ของหวาน หมากพลู บุหรี่ ห่อด้วยใบตองกล้วย ร้อยเป็นพวงเตรียมไว้ถวายพระช่วงเลี้ยงเพลบางพื้นที่อาจจะนำห่อข้าวน้อย เหล้า บุหรี่

แล้วนำไปวางหรือแขวน ไว้ตามต้นไม้ และกล่าวเชิญวิญญาณของบรรพบุรุษและญาติมิตรที่ล่วงลับไปมารับ ส่วนกุศลในครั้งนี้ ต่อมาใช้วิธีการกรวดน้ำหลังการถวายภัตตาหารพระสงฆ์แทน การทำบุญข้าวประดับดิน นิยมทำกันในวันแรม 14 ค่ำ เดือนเก้าหรือที่เรียกว่าบุญเดือนเก้า

เดือนสิบ ประเพณีทำบุญข้าวสากหรือข้าวสลาก (สลาภภัตร) ตรงกับวันเพ็ญ เดือนสิบ ผู้ถวายจะ เขียนชื่อของตนลงในภาชนะที่ใส่ของทาน และเขียนชื่อลงในบาตร ภิกษุสามเณรรูปใดจับได้ สลากของใคร ผู้นั้นจะเข้าไปถวายของ เมื่อพระฉันท์เสร็จแล้วจะมีการฟังเทศน์เพื่อเป็นการอุทิศให้แก่ผู้ตาย

เดือนสิบเอ็ด ประเพณีทำบุญออกพรรษา ในวันขึ้น 15 ค่ำ เดือนสิบเอ็ด พระสงฆ์จะแสดงอาบัติ ทำการปวารณา คือการเปิดโอกาสให้ว่ากล่าวตักเตือนกันได้ ต่อมาเจ้าอาวาสหรือพระผู้ใหญ่จะให้โอวาท เตือนพระสงฆ์ให้ปฏิบัติตนอย่างผู้ทรงศีล พอตกกลางคืนจะมีการจุดประทีป โคมไฟ นำไปแขวนไว้ตาม ต้นไม้ในวัดหรือตามริมรั้ววัด จึงเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า บุญจุดประทีป ในจังหวัดนครพนมจะมีประเพณีการ ไหลเหล้าไฟ ซึ่งตกแต่งด้วยตะเกียงน้ำมันก๊าดเป็นรูปต่าง ๆ สวยงามกลางลำน้ำโขง และมีหลายจังหวัดที่จัดงานแห่ปราสาทผึ้งขึ้น แต่ที่นับว่าเป็นต้นตำรับและมีความยิ่งใหญ่กว่าที่ใดก็คือจังหวัดสกลนคร

เดือนสิบสอง เป็นเดือนส่งท้ายปีเก่า ซึ่งจะมีการทำบุญกองกิน โดยเริ่มตั้งแต่วันแรม หนึ่งค่ำ เดือนสิบเอ็ดถึงกลางเดือนสิบสอง แต่ชาวอีสานในสมัยก่อนนิยมเริ่มทำบุญทอดกฐินกันตั้งแต่ข้างขึ้นเดือน สิบสองจึงมักจะเรียกบุญกฐินว่า บุญเดือนสิบสอง สำหรับประชาชนที่อาศัยอยู่ตามริมฝั่งแม่น้ำใหญ่ เช่น แม่น้ำโขง แม่น้ำชี และแม่น้ำมูล จะมีการจัดสรงเฮือ (แข่งเรือ) เพื่อระลึกถึง อุสุภยานาค บางแห่งจะมีการ ทำบุญดอกฝ้ายเพื่อใช้ทอเป็นผ้าห่มกันหนาวถวายพระเณร มีการจุดพลุดะไล และบางแห่งจะมีการทำบุญ โพนจุกลูกสาว ซึ่งนิยมทำกันมากในสมัยก่อน

ประเพณีทั้งสิบสองเดือน ชาวอีสานโบราณถือว่าเป็นหน้าที่ของทุกคนที่จะต้องร่วมมือกันอย่าง จริงจัง ตั้งแต่เดือนอ้ายจนถึงเดือนสิบสอง ใครที่ไม่ไปช่วยงานบุญก็จะถูกสังคมตั้งข้อรังเกียจและไม่คบค้าสมาคมด้วยการร่วมประชุมทำบุญเป็นประจำทำให้ชาวอีสาน มีความสนิทสนมรักใคร่และสามัคคีกัน ทั้ง ภายในหมู่บ้านของตนและในหมู่บ้านใกล้เคียง สำหรับวันนี้ด้วยสภาพสังคมที่เปลี่ยนไป ส่งผลให้ประเพณี 12 เดือนหลายอย่างของชาวอีสานเปลี่ยนแปลงไปตามยุคสมัย ในขณะที่บางประเพณีก็เริ่มสูญหาย ซึ่งหาก ประเพณีเหล่านี้ไม่มีการสืบทอดหรือไม่มีการอนุรักษ์ไว้ บางทีในอนาคตเด็กรุ่นใหม่อาจไม่รู้จักประเพณีอันดี งามอย่าง “ฮีตสิบสอง” ก็เป็นไปได้ (ปรีชา พินทอง, 2534: 738 - 742)

ดังนั้น ผู้นำชุมชนจึงถือเป็นบุคคลสำคัญที่มีบทบาทหน้าที่ในการอนุรักษ์ประเพณีฮีตสิบสอง ร่วมกับผู้คนในชุมชน สามารถที่จะประพฤติปฏิบัติตนให้เป็นแบบอย่างที่ดีให้กับผู้คนในชุมชน คนรุ่นใหม่ที่จะเข้ามามีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ประเพณีฮีตสิบสองนี้ให้อยู่คู่กับชุมชนตลอดไป ผู้นำชุมชนจึงต้องทำความเข้าใจกับวิถีชีวิตความเป็นอยู่ รวมถึงต้องให้ความสำคัญกับประเพณีปฏิบัติ วัฒนธรรมของชุมชนที่มีมาแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน นี่เป็นสมบัติเก่าแก่ที่พวกเราทุกคนน่าจะภูมิใจมากเพราะเป็นสิ่งที่แสดงว่าเมืองไทยของ เรานี้มีประวัติศาสตร์วัฒนธรรมยาวนานสืบทอดต่อ ๆ กันมาจนถึงพวกเรารุ่นปัจจุบัน เราภาคภูมิใจ เราชื่นชม เรารักสมบัติ ที่ปู่ย่าตาทวดบรรพบุรุษของเรารังสรรค์ไว้นี้ แยกไปใครมาจากต่างเมืองเขาก็จะอยากจะมีมาชมเพราะเห็นเป็นของสวยงามแปลกตาแตกต่างกับของโบราณในบ้านเมืองของเขา เราต้องช่วยกัน อนุรักษ์ประเพณีฮีตสิบสองให้อยู่กับเมืองไทยไปนานแสนนาน

จากประเด็นที่กล่าวมานั้น ผู้วิจัยจึงสนใจที่จะศึกษาเรื่อง “บทบาทผู้นำชุมชนในการอนุรักษ์ ประเพณีฮีตสิบสอง กรณีศึกษา บ้านเชียงใหม่ ตำบลเชียงใหม่ อำเภอน้ำขุ่น จังหวัดร้อยเอ็ด” เพื่อให้ ประเพณีฮีตสิบสอง คงอยู่ในชุมชนอย่างยั่งยืน

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาบทบาทผู้นำชุมชนในการอนุรักษ์ประเพณีฮีตสิบสอง กรณีสืบศึกษา บ้านเชียงใหม่ ตำบลเชียงใหม่ อำเภอน้ำขุ่น จังหวัดร้อยเอ็ด
2. เพื่อวิเคราะห์ปัญหาและอุปสรรคบทบาทผู้นำชุมชนในการอนุรักษ์ประเพณีฮีตสิบสอง กรณีสืบศึกษา บ้านเชียงใหม่ ตำบลเชียงใหม่ อำเภอน้ำขุ่น จังหวัดร้อยเอ็ด
3. เพื่อเสนอแนะแนวทางการแก้ไขปัญหาและอุปสรรคบทบาทผู้นำชุมชนในการอนุรักษ์ประเพณีฮีตสิบสอง กรณีสืบศึกษา บ้านเชียงใหม่ ตำบลเชียงใหม่ อำเภอน้ำขุ่น จังหวัดร้อยเอ็ด

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยแบบเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยมีวิธีการดำเนินการวิจัย ดังนี้

1. **กลุ่มเป้าหมายในการวิจัย** คัดเลือกกลุ่มเป้าหมายด้วยวิธีเฉพาะเจาะจง ได้แก่ 1.1 ผู้ใหญ่บ้าน จำนวน 1 คน 1.2 ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน จำนวน 1 คน 1.3 คณะกรรมการหมู่บ้าน จำนวน 5 คน 1.4 ประชาชน จำนวน 12 คน และ 1.5 ราษฎรชาวบ้าน จำนวน 1 คน รวมทั้งสิ้น จำนวน 20 คน
2. **เครื่องมือในการวิจัย** ได้แก่ แบบสัมภาษณ์เชิงลึก (in-depth interview) โดยมีกรอบตามประเด็นที่ทำการศึกษาซึ่งทำการสังเคราะห์จากกรอบแนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ซึ่งอยู่ภายใต้ประเด็นของการศึกษาวิจัยคือ 2.1 ประเด็นบทบาทผู้นำชุมชนในการอนุรักษ์ประเพณีฮีตสิบสอง 2.2 ประเด็นปัญหาและอุปสรรคบทบาทผู้นำชุมชนในการอนุรักษ์ประเพณีฮีตสิบสอง และ 2.3 ประเด็นแนวทางการแก้ไขปัญหาและอุปสรรคบทบาทผู้นำชุมชนในการอนุรักษ์ประเพณีฮีตสิบสอง
3. **การเก็บรวบรวมข้อมูล** ได้แก่ การเก็บรวบรวมข้อมูลจาก 3.1 ข้อมูลปฐมภูมิ (Primary Data) คือ เป็นข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์เชิงลึกกับกลุ่มเป้าหมาย และ 3.2 ข้อมูลทุติยภูมิ (secondary data) คือ เป็นข้อมูลที่ได้จากการรวบรวมเอกสารต่าง ๆ (Document Research) อาทิ หนังสือ ตำรา เอกสาร วิชาการ งานวิจัย และ สื่ออิเล็กทรอนิกส์ที่เกี่ยวข้อง เป็นต้น
4. **การวิเคราะห์ข้อมูล** ได้แก่ การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ ผู้ศึกษาได้นำข้อมูลที่รวบรวมได้จากการสังเกตกับการสัมภาษณ์ มาทำการวิเคราะห์แยกแยะเป็นประเด็นต่าง ๆ โดยใช้การพรรณนาวิเคราะห์ข้อมูลตามความมุ่งหมายของการศึกษาและตามกรอบแนวคิด เพื่อให้สามารถเชื่อมโยงเนื้อหาที่รวบรวมประเด็นได้อย่างมีระบบ

ผลการวิจัย

การวิจัยเรื่อง “บทบาทผู้นำชุมชนในการอนุรักษ์ประเพณีฮีตสิบสอง กรณีสืบศึกษา บ้านเชียงใหม่ ตำบลเชียงใหม่ อำเภอน้ำขุ่น จังหวัดร้อยเอ็ด” มีผลการวิจัย ดังต่อไปนี้

1. บทบาทผู้นำชุมชนในการอนุรักษ์ประเพณีฮีตสิบสอง กรณีสืบศึกษา บ้านเชียงใหม่ ตำบลเชียงใหม่ อำเภอน้ำขุ่น จังหวัดร้อยเอ็ด

1.1 บทบาทผู้นำชุมชนในการอนุรักษ์ประเพณีฮีตสิบสอง “ด้านบทบาทในอุดมคติ”

ผลการศึกษาประเด็นบทบาทผู้นำชุมชนในการอนุรักษ์ประเพณีฮีตสิบสอง “ด้านบทบาทในอุดมคติ” พบว่า ผู้นำชุมชนจะต้องมีความรู้มีความสามารถมากพอที่จะรับผิดชอบความเป็นอยู่ของประชาชนได้ ผู้นำจะต้องมาจากการเลือกตั้ง ผู้นำชุมชนจะต้องมีความขยัน มีความอดทน ผู้นำชุมชนจะต้องมีความเสียสละและผู้นำชุมชนนั้น จะต้องได้รับความเชื่อใจจากประชาชน ผู้นำ

จะต้องรับฟังความคิดเห็นของประชาชน และผู้นำจะต้องคอยเป็นตัวอย่างที่ดีให้กับประชาชน สิ่งเหล่านี้จะสามารถนำไปอนุรักษประเพณีฮีตสิบสอง ผู้นำมีความเป็นแบบอย่างที่ดี สิ่งเหล่านี้จะนำมาซึ่งความสมบูรณ์ที่ผู้นำจะนำมาปฏิบัติตน เพื่อพัฒนาหมู่บ้านให้น่าอยู่และสงบสุข และทำให้ประชาชนในหมู่บ้านมีความสุข ปราศจากภัยอันตรายและผู้นำพร้อมช่วยเหลือเมื่อลูกบ้านได้รับความลำบาก ผู้นำเปิดโอกาสให้ประชาชนได้เสนอความคิดเห็น เพื่อที่จะนำไปปรับใช้ในการทำงานหากเกิดข้อผิดพลาดในการอนุรักษประเพณีฮีตสิบสอง

1.2 บทบาทผู้นำชุมชนในการอนุรักษประเพณีฮีตสิบสอง “ด้านบทบาทที่บุคคลเข้าใจหรือรับรู้”

ผลการศึกษาประเด็นบทบาทผู้นำชุมชนในการอนุรักษประเพณีฮีตสิบสอง “ด้านบทบาทที่บุคคลเข้าใจหรือรับรู้” พบว่า ผู้นำต้องมีความสามารถในการแก้ไขปัญหาและอุปสรรคได้ดี เป็นแบบอย่างที่ดีให้กับคนรุ่นใหม่ได้ปฏิบัติตาม ผู้นำจะต้องเป็นแบบอย่างของประชาชนในชุมชน ผู้นำต้องมีความดีความจริงใจให้กับคนอื่นและผู้นำต้องทำงานเพื่อประชาชนและผู้นำต้องเห็นแก่ส่วนรวมมากกว่าส่วนตน ผู้นำจะต้องมีความซื่อสัตย์ ผู้นำจะต้องมีความสัมพันธ์ที่ดีกับประชาชนในชุมชน ผู้นำคือตัวแทนของประชาชน เพราะผู้นำนั้นได้มาจากการเลือกตั้ง ผู้นำจะต้องมีความรับผิดชอบ เพื่อสร้างความสามัคคีให้กับชุมชนและทำให้ประเพณีฮีตสิบสองเป็นที่รู้จักมากยิ่งขึ้นเพื่อให้ผู้คนสนใจมากยิ่งขึ้น เพราะว่าประเพณีฮีตสิบสองเป็นประเพณีเก่าแก่ที่น่าสนใจ

1.3 บทบาทผู้นำชุมชนในการอนุรักษประเพณีฮีตสิบสอง “ด้านบทบาทที่แสดงออกจริง”

ผลการศึกษาประเด็นบทบาทผู้นำชุมชนในการอนุรักษประเพณีฮีตสิบสอง “ด้านบทบาทที่แสดงออกจริง” พบว่า ผู้นำบางคนไม่สามารถดูแลลูกบ้านได้ บางคนตึงเกินไป บางคนหย่อนเกินไป ไม่มีความพอดี ดังนั้น การจะปกครองลูกบ้านได้ต้องมีความยืดหยุ่นต้องมีประสบการณ์ในการทำงานกับคนอื่น มีประสบการณ์ในงานทำงานมากพอเพื่อแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ได้ การช่วยเหลือผู้อื่นโดยเท่าเทียม ผู้นำต้องมีความเชี่ยวชาญในการอนุรักษประเพณีฮีตสิบสอง ผู้นำต้องลงมือทำด้วย เพื่อพัฒนาการส่งเสริมการอนุรักษต่อไป ผู้นำจะต้องมีความสามารถ กล้าตัดสินใจ และผู้นำต้องมีสติ มีความโปร่งใส ในการบริหารจัดการสิ่งต่าง ๆ และผู้นำจะทำงานร่วมกับหลายหน่วยงาน และผู้นำจะต้องได้รับความร่วมมือจากประชาชนในพื้นที่ หากจะจัดงานประเพณีวัฒนธรรมต่าง ๆ จะต้องมีการประชาสัมพันธ์ เพื่อที่จะให้การจัดงานที่ผู้นำได้รับผิดชอบออกมาเกิดผลลัพธ์ได้ดีที่สุด

2. ปัญหาและอุปสรรคบทบาทผู้นำชุมชนในการอนุรักษประเพณีฮีตสิบสอง กรณีศึกษาบ้านเชียงใหม่ ตำบลเชียงใหม่ อำเภอโพธิ์ชัย จังหวัดร้อยเอ็ด

2.1 ปัญหาและอุปสรรคบทบาทผู้นำชุมชนในการอนุรักษประเพณีฮีตสิบสอง “ด้านบทบาทในอุดมคติ”

ผลการศึกษาประเด็นปัญหาและอุปสรรคบทบาทผู้นำชุมชนในการอนุรักษประเพณีฮีตสิบสอง “ด้านบทบาทในอุดมคติ” พบว่า การวางแผนที่ดีในการอนุรักษเพราะการที่จะทำอะไรต้องมีการวางแผนเพื่อป้องกันการเกิดความผิดพลาดถ้าหากการวางแผนที่ดี เพราะถ้าไม่มีการวางแผนที่ดี ก็จะมีปัญหาและอุปสรรคตามมาอย่างแน่นอน หากประชาชนไม่ให้ความร่วมมือซึ่งกันและกัน ประสบการณ์ในการจัดงานประเพณี วัฒนธรรมประจำปี เป็นปัญหาอย่างมากในการอนุรักษเพราะว่าผู้นำขาดประสบการณ์ อาจเกิดการปล่อยปะละเลยประเพณีวัฒนธรรม และปัญหาบางประมาณที่ไม่เพียงพอ ปัญหาเหล่านี้อาจจะส่งผลกระทบต่ออนาคตและคนรุ่นหลังอาจจะปฏิบัติตามแบบผิด ๆ ได้

2.2 ปัญหาและอุปสรรคบทบาทผู้นำชุมชนในการอนุรักษ์ประเพณีฮีตสิบสอง “ด้านบทบาทที่บุคคลเข้าใจหรือรับรู้”

ผลการศึกษาประเด็นปัญหาและอุปสรรคบทบาทผู้นำชุมชนในการอนุรักษ์ประเพณีฮีตสิบสอง “ด้านบทบาทที่บุคคลเข้าใจหรือรับรู้” พบว่า การที่ผู้นำขาดประสบการณ์ในการจัดสรรงบประมาณขาดประสบการณ์ในการจัดงานประเพณีวัฒนธรรมประจำปี เป็นปัญหาอย่างมากในการอนุรักษ์เพราะว่าผู้นำขาดประสบการณ์อาจเกิดการปล่อยปะละเลยประเพณีวัฒนธรรม ปัญหาเกี่ยวกับอำนาจการควบคุมดูแล การที่ผู้นำขาดประสบการณ์ในการจัดสรรงบประมาณ ขาดประสบการณ์ในการจัดงานประเพณี วัฒนธรรมประจำปี เป็นปัญหาอย่างมากในการอนุรักษ์เพราะว่าผู้นำขาดประสบการณ์อาจเกิดการปล่อยปะละเลยประเพณีวัฒนธรรม เพราะว่าการที่ประชาชนที่ขาดความรู้เกี่ยวกับประเพณีมากพอสมควร และการเปลี่ยนแปลงของยุคสมัย คือ ประชาชนรุ่นใหม่จะไม่ค่อยให้ความสนใจกับประเพณีวัฒนธรรมเป็นปัญหาที่สำคัญต่อการอนุรักษ์เป็นอย่างมาก

2.3 ปัญหาและอุปสรรคบทบาทผู้นำชุมชนในการอนุรักษ์ประเพณีฮีตสิบสอง “ด้านบทบาทที่แสดงออกจริง”

ผลการศึกษาประเด็นปัญหาและอุปสรรคบทบาทผู้นำชุมชนในการอนุรักษ์ประเพณีฮีตสิบสอง “ด้านบทบาทที่แสดงออกจริง” พบว่า ในสถานการณ์ยุคปัจจุบันผู้นำและประชาชนในชุมชนยังขาดความรู้เกี่ยวกับประเพณีวัฒนธรรม ปัญหาการวางแผนที่ไม่ดีพอ ปัญหาการประชาสัมพันธ์ที่ไม่ชัดเจน และปัญหาของการให้ความสำคัญต่อการอนุรักษ์ประเพณี ประชาชนรุ่นใหม่ มีการเปลี่ยนแปลงที่ต่างไปจากยุคสมัยเดิมเป็นอย่างมาก เช่นการรวมตัวกันทำกิจกรรมในการอนุรักษ์ประเพณีฮีตสิบสอง ปัญหาเหล่านี้อาจจะส่งผลกระทบตามมาในอนาคต และคนรุ่นหลังอาจจะปฏิบัติตามแบบผิด ๆ ได้

3. แนวทางการแก้ไขปัญหาและอุปสรรคของบทบาทผู้นำชุมชนในการอนุรักษ์ประเพณีฮีตสิบสอง กรณีศึกษา บ้านเชียงใหม่ ตำบลเชียงใหม่ อำเภอโพธิ์ชัย จังหวัดร้อยเอ็ด

3.1 แนวทางการแก้ไขปัญหาและอุปสรรคของบทบาทผู้นำชุมชนในการอนุรักษ์ประเพณีฮีตสิบสอง “ด้านบทบาทในอุดมคติ”

ผลการศึกษาประเด็นแนวทางการแก้ไขปัญหาและอุปสรรคของบทบาทผู้นำชุมชนในการอนุรักษ์ประเพณีฮีตสิบสอง “ด้านบทบาทในอุดมคติ” พบว่า บทบาทผู้นำชุมชนในการอนุรักษ์ประเพณีฮีตสิบสอง การเป็นผู้นำชุมชนต้องมีความสามารถในการจัดการวางแผนการทำงาน เพื่อที่จะยกระดับความเป็นผู้นำชุมชน ไม่ว่าจะเป็นทักษะกระบวนการคิดและการแก้ไขปัญหา ในการทำงานอย่างเป็นระบบ เชิญชวนให้ทุกคนอนุรักษ์ประเพณีฮีตสิบสองเราต้องช่วยกันอนุรักษ์ประเพณีฮีตสิบสองของเราให้อยู่กับบ้านของเราไปนานแสนนาน จนเป็นที่กล่าวขานกันทั่วไปว่าประชาชนที่อาศัยอยู่ในหมู่บ้านนี้นั้นรักและหวงแหนต่อประเพณีที่บรรพบุรุษของเราสร้างสรรค์ คอยอธิบาย และปลูกฝังให้ลูกหลานมีความรักในการอนุรักษ์ประเพณีฮีตสิบสอง และเป็นแบบอย่างให้แก่ลูกหลานให้ปฏิบัติตาม ผู้นำต้องเรียนรู้ประวัติความเป็นมาของประเพณีฮีตสิบสองให้ดี เพื่อจะได้เห็นถึงความหมาย ความสำคัญของประเพณีฮีตสิบสอง การช่วยเหลือกันจากทุกฝ่ายเพื่ออนุรักษ์ประเพณีฮีตสิบสองที่อาจบอกความเป็นมาของกลุ่มชน หมู่บ้าน เมือง และประเทศชาติ นับตั้งแต่อดีตกาลต่อเนื่องมาจนถึงปัจจุบันได้ เพื่อให้ลูกหลานได้ช่วยกันทะนุบำรุงรักษาต่อไปในอนาคตได้ เพื่อให้ประเพณีฮีตสิบสองและวัฒนธรรมอันดีงามยังคงอยู่คู่กับหมู่บ้านไปชั่วนานแสนนาน

3.2 แนวทางการแก้ไขปัญหาและอุปสรรคของบทบาทผู้นำชุมชนในการอนุรักษ์ประเพณี ฮีตสิบสอง “บทบาทที่บุคคลเข้าใจหรือรับรู้”

ผลการศึกษาประเด็นแนวทางการแก้ไขปัญหาและอุปสรรคของบทบาทผู้นำชุมชนในการอนุรักษ์ประเพณีฮีตสิบสอง “ด้านบทบาทที่บุคคลเข้าใจหรือรับรู้” พบว่า การที่จะอนุรักษ์ประเพณีฮีตสิบสองหากเกิดอุปสรรคและปัญหาในการอนุรักษ์ประเพณีฮีตสิบสองของชุมชนของเรา เราต้องวิธีการแก้ไขปัญหาคือจะต้องให้ความร่วมมือกันทุกคนในชุมชน ต้องให้ความช่วยเหลือซึ่งกันและกัน และผู้นำจะเป็นศูนย์กลางของทุกคนคอยรับฟังถึงปัญหาต่าง ๆ และคอยแก้ไขปัญหาย่อยกันและต้องมีการวางแผนที่ดีพอสมควรเพื่อที่จะไม่ให้เกิดข้อผิดพลาดของการอนุรักษ์ประเพณีฮีตสิบสอง เราต้องคอยเอาใจใส่เป็นอย่างมากในการอนุรักษ์ประเพณีฮีตสิบสอง เราต้องมีความเข้าใจเป็นอย่างดีและต้องเข้าใจถึงปัญหาที่เกิดขึ้นจึงจะสามารถแก้ไขปัญหาก็ได้ถูกจุด และเราต้องทำให้ถูกต้อง เพื่อที่จะไม่ทำให้ประเพณีฮีตสิบสองของเราผิดเพี้ยนไป

3.3 แนวทางการแก้ไขปัญหาและอุปสรรคของบทบาทผู้นำชุมชนในการอนุรักษ์ประเพณี ฮีตสิบสอง “บทบาทที่แสดงออกจริง”

ผลการศึกษาประเด็นแนวทางการแก้ไขปัญหาและอุปสรรคของบทบาทผู้นำชุมชนในการอนุรักษ์ประเพณีฮีตสิบสอง “ด้านบทบาทที่แสดงออกจริง” พบว่า ต้องมีวิธีการและการวางแผนที่ดีในการจัดงานประเพณี แก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้น ผู้นำต้องมีความรู้ที่ดี และมีความสามารถ และเป็นหน้าที่ของทุกคนที่จะต้องอนุรักษ์ประเพณีฮีตสิบสอง และใช้งบประมาณให้เกิดประโยชน์ให้คุ้มค่าที่สุด และต้องให้ความร่วมมือกัน และผู้นำมีความรู้และเข้าใจเกี่ยวกับประเพณีเป็นอย่างดี ผู้นำชุมชนจะต้องมีบทบาทในการสนับสนุนให้เกิด การติดต่อสัมพันธ์ในกลุ่ม คือ จะต้องปฏิบัติงานในลักษณะอำนวยความสะดวกให้สมาชิกในชุมชนเกิดการติดต่อสัมพันธ์ และปฏิบัติต่อกันด้วยดี ผู้นำที่ดีต้องมีวิสัยทัศน์ การมีวิสัยทัศน์เป็นการมองการณ์ไกลเพื่อกำหนดทิศทางที่ควรจะเป็นในอนาคต การมองเห็นก่อนคนอื่นจะทำให้ประสบความสำเร็จ และเป็นแรงขับเคลื่อนที่นำไปสู่จุดหมายที่ต้องการและผู้นำจะต้องสามารถสื่อสารวิสัยทัศน์ของตนไปยังผู้เกี่ยวข้องได้ และชักจูงหรือกระตุ้นให้ผู้ตามพึงปฏิบัติไปตามวิสัยทัศน์ของผู้นำนั้น ๆ

อภิปรายผลการวิจัย

จากการวิจัยเรื่อง “บทบาทผู้นำชุมชนในการอนุรักษ์ประเพณีฮีตสิบสอง กรณีศึกษา บ้านเชียงใหม่ ตำบลเชียงใหม่ อำเภอโพธิ์ชัย จังหวัดร้อยเอ็ด” ผู้วิจัยสามารถอภิปรายผลการวิจัย ดังนี้คือ

1. บทบาทผู้นำชุมชนในการอนุรักษ์ประเพณีฮีตสิบสอง กรณีศึกษา บ้านเชียงใหม่ ตำบลเชียงใหม่ อำเภอโพธิ์ชัย จังหวัดร้อยเอ็ด

ผลการศึกษาประเด็นบทบาทผู้นำชุมชนในการอนุรักษ์ประเพณีฮีตสิบสอง “ด้านบทบาทในอุดมคติ” กล่าวคือ ผู้นำชุมชนจะต้องมีความรู้มีความสามารถมากพอที่จะรับผิดชอบความเป็นอยู่ของประชาชนได้ผู้นำจะต้องมาจากการเลือกตั้ง ผู้นำชุมชนจะต้องมีความขยัน มีความอดทน ผู้นำชุมชนจะต้องมีความเสียสละและผู้นำชุมชนนั้นจะต้องได้รับความเชื่อถือจากประชาชน ผู้นำจะต้องรับฟังความคิดเห็นของประชาชน และผู้นำจะต้องคอยเป็นตัวอย่างที่ดีให้กับประชาชน สิ่งเหล่านี้จะสามารถนำไปอนุรักษ์ประเพณีฮีตสิบสอง ผู้นำมีความเป็นแบบอย่าง ที่ดี สิ่งเหล่านี้จะนำมาซึ่งความสมบูรณ์ที่ผู้นำจะนำมาปฏิบัติตน เพื่อพัฒนาหมู่บ้านให้น่าอยู่และสงบสุขและทำให้ประชาชนในหมู่บ้านมีความสุขปราศจากภัยอันตรายและผู้นำพร้อมช่วยเหลือเมื่อลูกบ้านได้รับความลำบาก นั้นเป็นบทบาทที่ต้องให้ความร่วมมือกับทั้งหลาย ๆ ฝ่ายในการทำกิจกรรมต่าง ๆ ของหมู่บ้าน ผู้นำต้องเปิดโอกาสให้ทุกคนได้แสดงออกถึงความ

คิดเห็นการอนุรักษ์ประเพณีฮีตสิบสองและวัฒนธรรมทุกคนต้องให้ความร่วมมือ และช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ผู้นำต้องมีความฉลาดในการจัดหางบประมาณ และแก้ไขปัญหาได้ดี จากการศึกษาวิจัยเรื่องนี้ สอดคล้องกับแนวคิดของสุเทพ พงศ์ศรีวัฒน์ (2545) ได้กล่าวไว้ว่า ภาวะผู้นำ หมายถึง กระบวนการอิทธิพลทางสังคมที่บุคคลหนึ่งตั้งใจใช้อิทธิพลต่อผู้อื่น ให้ปฏิบัติตามกิจกรรมต่าง ๆ ตามที่กำหนดรวมทั้งเป็นการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลขององค์กรหรือเป็นกระบวนการอิทธิพลที่ช่วยให้กลุ่มบุคคลสามารถบรรลุเป้าหมายที่กำหนด

ผลการศึกษาประเด็นบทบาทผู้นำชุมชนในการอนุรักษ์ประเพณีฮีตสิบสอง “ด้านบทบาทที่บุคคลเข้าใจหรือรับรู้” กล่าวคือ ผู้นำต้องมีความสามารถในการแก้ไขปัญหาและอุปสรรคได้ดี เป็นแบบอย่างที่ดีให้กับคนรุ่นใหม่ได้ปฏิบัติตาม และไม่เอาเปรียบผู้อื่น ผู้นำต้องมีความรู้ ความเข้าใจ ในการอนุรักษ์ประเพณีฮีตสิบสองที่ถูกต้อง ผู้นำต้องมีความสามารถในการแก้ไขปัญหาและอุปสรรคได้ดี เป็นแบบอย่างที่ดีให้กับประชาชนในพื้นที่ ได้ปฏิบัติตาม ปรารถนาดีต่อทุกคนให้ความเป็นธรรมแก่ทุกฝ่าย ไม่เห็นแก่ตัวเห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวมมากกว่าประโยชน์ส่วนตนอยู่เสมอ จากการศึกษาวิจัยเรื่องนี้ สอดคล้องกับแนวคิดของ เนตร์พัฒนา ยาวีราช (2550) ได้กล่าวไว้ว่า ผู้นำอาจจะเป็นบุคคลที่ได้รับมอบหมายซึ่งอาจโดยการเลือกตั้งหรือแต่งตั้งและเป็นที่ยอมรับของสมาชิกให้มีอิทธิพลและบทบาทเหนือกลุ่ม สามารถที่จะจูงใจชักนำหรือชี้แนะให้สมาชิกของกลุ่มรวมพลังเพื่อปฏิบัติภารกิจต่าง ๆ ของกลุ่มให้สำเร็จก็ได้หรือบุคคลที่ได้รับการยอมรับ และยกย่องจากบุคคลอื่นหรือบุคคลซึ่งได้รับการแต่งตั้งขึ้นมาหรือได้รับการยกย่องให้เป็นหัวหน้าในการดำเนินงานต่าง ๆ ในองค์กรต่าง ๆ ต้องอาศัยบุคคลที่เป็นผู้นำและมีความเป็นผู้นำจึงจะทำให้องค์กรดำเนินไปอย่างบรรลุผลสำเร็จตามวัตถุประสงค์และนำพาหน่วยงานไปสู่ความเจริญก้าวหน้า

ผลการศึกษาประเด็นบทบาทผู้นำชุมชนในการอนุรักษ์ประเพณีฮีตสิบสอง “ด้านบทบาทที่แสดงออกจริง” กล่าวคือ ผู้นำต้องมีความเชี่ยวชาญในการอนุรักษ์ประเพณีฮีตสิบสอง มีความน่าเชื่อถือ และให้เกียรติลูกบ้านการใช้ความเด็ดขาดในการปกครอง โดยเฉพาะลูกบ้านที่ทำงานผิดพลาดจนส่งผลกระทบต่อภาพรวม รู้จักตำหนิ และชี้แนะแนวทางที่ถูกต้อง การช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ผู้นำต้องลงมือทำด้วย ผู้นำชุมชนจะต้องมีความรู้ มีความสามารถมากพอที่จะรับผิดชอบความเป็นอยู่ของประชาชนได้ ผู้นำชุมชนจะต้องมีความซื่อสัตย์ มีความอดทน ผู้นำชุมชนจะต้องมีความเสียสละและผู้นำชุมชนนั้น จะต้องได้รับความเชื่อถือจากประชาชน ผู้นำจะต้องรับฟังความคิดเห็นของประชาชน และผู้นำจะต้องคอยเป็นตัวอย่างที่ดีให้กับประชาชน สิ่งเหล่านี้จะสามารถนำไปอนุรักษ์ประเพณีฮีตสิบสอง ผู้นำมีความเป็นแบบอย่างที่ดี สิ่งเหล่านี้จะนำมาซึ่งความสมบูรณ์ที่ผู้นำจะนำมาปฏิบัติตนเพื่อพัฒนาหมู่บ้านให้น่าอยู่และสงบสุข และทำให้ประชาชนในหมู่บ้านมีความสุข ปราศจากภัยอันตรายและผู้นำพร้อมช่วยเหลือเมื่อลูกบ้านได้รับความลำบากนั้นเป็นบทบาทที่ต้องให้ความร่วมมือกับทั้งหลาย ๆ ฝ่ายในการทำกิจกรรมต่าง ๆ ของหมู่บ้าน จากการศึกษาวิจัยเรื่องนี้ สอดคล้องกับแนวคิดของอัจฉรา ลิ้มวงศ์ทอง (2551) ได้กล่าวไว้ว่า ผู้นำเป็นผู้ที่มีศิลปะที่มีอิทธิพลเหนือบุคคลอื่น สามารถจูงใจ บุคคลให้กระทำตามด้วยความเต็มใจเชื่อใจพร้อมทั้งให้ความเคารพ และมั่นใจในตัวผู้นำอย่างเต็มที่หรือเป็นผู้ที่ได้รับการยอมรับจากกลุ่ม โดยคนในกลุ่มยอมปฏิบัติตามพร้อมทั้งให้ความไว้วางใจ เคารพ เชื่อถือหรือเป็นผู้ที่สามารถนำพากลุ่มไปในทิศทางเดียวกันจุดมุ่งหมายเดียวกัน โดยที่กลุ่มยอมกระทำตามด้วยความเต็มใจ พร้อมทั้งให้ความร่วมมือ และมีความมั่นใจในตัวผู้นำอย่างจริงจัง

2. ปัญหาและอุปสรรคบทบาทผู้นำชุมชนในการอนุรักษ์ประเพณีฮีตสิบสอง กรณีศึกษาบ้านเชียงใหม่ ตำบลเชียงใหม่ อำเภอโพธิ์ชัย จังหวัดร้อยเอ็ด

ผลการศึกษาประเด็นปัญหาและอุปสรรคบทบาทผู้นำชุมชนในการอนุรักษ์ประเพณีฮีตสิบสอง “ด้านบทบาทในอุดมคติ” กล่าวคือ ผู้นำขาดประสบการณ์ในการอนุรักษ์ประเพณีฮีตสิบสอง เพราะว่าอาจจะขาดงบประมาณในการจัดสรรต่าง ๆ ผู้นำขาดความรู้ในเรื่องของการอนุรักษ์ด้วย ผู้นำและประชาชนยังขาดความรู้ในเรื่องประเพณีฮีตสิบสอง การวางแผนที่ดีในการอนุรักษ์เพราะการที่จะทำอะไรต้องมีการวางแผนเพื่อป้องกันการเกิดความผิดพลาดถ้าหากการวางแผนที่ดี เพราะถ้าไม่มีการวางแผนที่ดี ก็จะมีปัญหาและอุปสรรคตามมาอย่างแน่นนอนกับประชาชนไม่ให้ความร่วมมือซึ่งกันและกัน ประสบการณ์ในการจัดงานประเพณีวัฒนธรรมประจำปี เป็นปัญหาอย่างมากในการอนุรักษ์เพราะว่าผู้นำขาดประสบการณ์ อาจเกิดการปล่อยปะละเลยประเพณี วัฒนธรรม และปัญหางบประมาณที่ไม่เพียงพอ งบประมาณเป็นสิ่งที่จำเป็นต่อการพัฒนา แต่งบประมาณยังขาดอยู่จึงเป็นปัญหาสำคัญต่อการอนุรักษ์ จากการศึกษาวิจัยเรื่องนี้ สอดคล้องกับแนวคิดของเนตร์พัฒนา ยาวีราช (2552) ได้กล่าวไว้ว่า บุคคลที่มีความสามารถในการบังคับบัญชาบุคคลอื่นโดยได้รับการยอมรับ และยกย่องจากบุคคลอื่นเป็นผู้ทำให้บุคคลอื่นไว้วางใจและให้ความร่วมมือ ความเป็นผู้นำเป็นผู้มีหน้าที่ในการอำนวยการหรือบังคับบัญชาประสานงานโดยอาศัยอำนาจหน้าที่ เพื่อให้กิจการงานบรรลุผลสำเร็จตามวัตถุประสงค์และเป้าหมายที่ต้องการ

ผลการศึกษาประเด็นปัญหาและอุปสรรคบทบาทผู้นำชุมชนในการอนุรักษ์ประเพณีฮีตสิบสอง “ด้านบทบาทที่บุคคลเข้าใจหรือรับรู้” กล่าวคือ ผู้นำยังขาดประสบการณ์ในการจัดสรรงบประมาณ ขาดประสบการณ์ในเรื่องประเพณีและวัฒนธรรมเป็นปัญหาอย่างมากต่อการอนุรักษ์ที่ทุกคนไม่ให้ความสำคัญและไม่ให้ความร่วมมือที่ดีมากพอ ผู้นำขาดความสามารถในการขอความร่วมมือจากทุกหน่วยงานที่เกี่ยวข้องที่ส่งเสริมการอนุรักษ์ประเพณีฮีตสิบสอง ประชาชนไม่มีความสนใจไม่ให้ความร่วมมือและขาดการให้ความสำคัญจากประชาชน การขาดงบประมาณให้การนำมาใช้ในการจัดงานประเพณีทำให้เกิดปัญหาในการจัดงานกิจกรรมที่ไม่สมบูรณ์ เป็นปัญหาอย่างมากในการอนุรักษ์เพราะว่าผู้นำขาดประสบการณ์ อาจเกิดการปล่อยปะละเลยประเพณีวัฒนธรรม และการที่ประชาชนในชุมชนขาดความรู้เรื่องบุญประเพณีฮีตสิบสอง อาจจะทำให้ปัญหาเหล่านี้อาจจะส่งผลกระทบตามมาในอนาคต และคนรุ่นหลังอาจจะปฏิบัติตามแบบผิด ๆ ได้ และการใช้งบประมาณที่ไม่จำเป็น เป็นการสิ้นเปลืองงบประมาณ และสามารถตรวจสอบความเป็นไปเป็นมาของงบประมาณได้ เพื่อแสดงความโปร่งใสในการใช้งบประมาณ จากการศึกษาวิจัยเรื่องนี้ สอดคล้องกับแนวคิดของยุวัฒน์ วุฒิเมธี (2560) ได้กล่าวไว้ว่า การมีส่วนร่วมของประชาชน หมายถึง การเปิดโอกาสให้ประชาชนได้มีส่วนร่วมในการคิดริเริ่ม การพิจารณา ตัดสินใจ การร่วมปฏิบัติ และร่วมรับผิดชอบในเรื่องต่าง ๆ อันมีผลกระทบถึงตัวประชาชนเอง การที่สามารถทำให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหา และนำมาซึ่งสภาพความเป็นอยู่ของประชาชนที่ดีขึ้นได้นั้น ผู้นำการเปลี่ยนแปลงต้องยอมรับปรัชญาที่ว่า "มนุษย์ทุกคนต่างมีความปรารถนาที่จะอยู่ร่วมกับผู้อื่นอย่างมีความสุข ได้รับการปฏิบัติอย่างเป็นธรรม และเป็นที่ยอมรับของผู้อื่น และพร้อมที่จะอุทิศเพื่อกิจกรรมของชุมชน ขณะเดียวกันนั้นต้องยอมรับความจริงที่ว่า มนุษย์นั้นสามารถพัฒนาได้ถ้ามีโอกาส และได้รับการชี้แนะอย่างถูกต้อง

ผลการศึกษาประเด็นปัญหาและอุปสรรคบทบาทผู้นำชุมชนในการอนุรักษ์ประเพณีฮีตสิบสอง “ด้านบทบาทที่แสดงออกจริง” กล่าวคือ ผู้นำยังขาดประสบการณ์ในการจัดสรรงบประมาณ ขาดประสบการณ์ในเรื่องประเพณีและวัฒนธรรม เป็นปัญหาอย่างมากต่อการอนุรักษ์ที่ทุกคนไม่ให้ความสำคัญและไม่ให้ความร่วมมือที่ดีมากพอ ผู้นำขาดความสามารถในการขอความร่วมมือจากทุกหน่วยงานที่เกี่ยวข้องที่ส่งเสริมการอนุรักษ์ประเพณีฮีตสิบสอง ประชาชนไม่มีความสนใจไม่ให้ความร่วมมือ และขาดการให้

ความสำคัญจากประชาชนการขาดงบประมาณให้การนำมาใช้ในการจัดงานประเพณีทำให้เกิดปัญหาในการจัดงานกิจกรรมที่ไม่สมบูรณ์เป็นปัญหาอย่างมากในการอนุรักษ์เพราะว่าผู้นำขาดประสบการณ์ อาจเกิดการปล่อยปะละเลยประเพณีวัฒนธรรม และการที่ประชาชนในชุมชนขาดความรู้เรื่องบุญประเพณีฮีตสิบสอง อาจจะทำให้ปัญหาเหล่านี้อาจจะส่งผลกระทบตามมาในอนาคต และคนรุ่นหลังอาจจะปฏิบัติตามแบบผิด ๆ ได้ และปัญหาผู้นำไม่ได้รับความร่วมมือจากประชาชนในชุมชน ปัญหางบประมาณในการจัดงานประเพณี ปัญหาการวางแผนที่ไม่ดีพอปัญหาการประชาสัมพันธ์ที่ไม่ชัดเจน และปัญหาของการให้ความสำคัญต่อการอนุรักษ์ประเพณีฮีตสิบสอง ประชาชนรุ่นใหม่ มีการเปลี่ยนแปลงที่ต่างไปจากยุคสมัยเดิมเป็นอย่างมาก ทำให้ส่งผลต่อการอนุรักษ์ประเพณีเป็นอย่างมาก จากการศึกษาวิจัยเรื่องนี้สอดคล้องกับแนวคิดของอาร์ณพันธ์ จันทรสว่าง (2562) ได้กล่าวไว้ว่า การมีส่วนร่วมของประชาชนไว้ว่าการมีส่วนร่วม (Participation) เป็นผลมาจากการเห็นพ้องต้องกันในเรื่องของความต้องการและทิศทางของการเปลี่ยนแปลงและความเห็นพ้องต้องกันนั้นจะต้องมีมากพอจนเกิดความคิดริเริ่มโครงการเพื่อการนั้น ๆ เหตุผลเบื้องต้นแรกของการที่คนเราสามารถรวมกันได้ควรจะต้องมีความตระหนักว่า ปฏิบัติการทั้งหมดหรือการกระทำทั้งหมดที่ทำโดยหรือทำในนามกลุ่มนั้นกระทำผ่านองค์กร (Organization) ดังนั้น องค์กรจะต้องเป็นเสมือนตัวนำในการบรรลุถึงความเปลี่ยนแปลงที่ต้องการได้

3. แนวทางการแก้ไขปัญหาและอุปสรรคบทบาทผู้นำชุมชนในการอนุรักษ์ประเพณีฮีตสิบสอง กรณีศึกษา บ้านเชียงใหม่ ตำบลเชียงใหม่ อำเภอฟะนิง จังหวัดร้อยเอ็ด

ผลการศึกษาประเด็นแนวทางการแก้ไขปัญหาและอุปสรรคบทบาทผู้นำชุมชนในการอนุรักษ์ประเพณีฮีตสิบสอง “ด้านบทบาทในอุดมคติ” กล่าวคือ การที่ผู้นำขาดประสบการณ์ในการจัดสรรงบประมาณ ขาดประสบการณ์ในการจัดงานประเพณีวัฒนธรรมประจำปี เป็นปัญหาอย่างมากในการอนุรักษ์เพราะว่าผู้นำขาดประสบการณ์อาจเกิดการปล่อยปะละเลยประเพณีวัฒนธรรม หากขาดความรู้และไม่ให้ความสำคัญที่มากพอ จนอาจทำให้เกิดความเสียหาย และส่งผลกระทบต่อคนรุ่นหลังได้บทบาทผู้นำชุมชนในการอนุรักษ์ประเพณีฮีตสิบสอง จึงมีแนวทางการแก้ไขปัญหาคือผู้นำชุมชนต้องมีความสามารถในการจัดการวางแผนการทำงาน เพื่อที่จะยกระดับความเป็นผู้นำชุมชนไม่ว่าจะเป็นทักษะกระบวนการคิดและการแก้ไขปัญหาในการทำงานอย่างเป็นระบบ และต้องได้รับความร่วมมือจากทุกหน่วยงานมาร่วมมือในการอนุรักษ์ประเพณีฮีตสิบสอง ผู้นำต้องเรียนรู้ประวัติความเป็นมาของประเพณีฮีตสิบสองให้ดี เพื่อจะได้เห็นถึงความหมายความสำคัญของการอนุรักษ์ประเพณีฮีตสิบสอง การช่วยเหลือกันจากทุกฝ่ายเพื่ออนุรักษ์ประเพณีฮีตสิบสอง ผู้นำต้องเป็นแบบอย่างที่ดีที่คอยชี้แนะผู้อยู่ใต้บังคับบัญชา จากการศึกษาวิจัยเรื่องนี้สอดคล้องกับแนวคิดของเนตรพัฒนา ยาวีราข (2552) ได้กล่าวไว้ว่า บุคคลที่มีความสามารถในการบังคับบัญชาบุคคลอื่นโดยได้รับการยอมรับ และยกย่องจากบุคคลอื่นเป็นผู้ทำให้บุคคลอื่นไว้วางใจ และให้ความร่วมมือความเป็นผู้นำเป็นผู้มีหน้าที่ในการอำนวยความสะดวกหรือบังคับบัญชาประสานงานโดยอาศัยอำนาจหน้าที่ เพื่อให้กิจกรรมบรรลุผลสำเร็จตามวัตถุประสงค์และเป้าหมายที่ต้องการ

ผลการศึกษาประเด็นแนวทางการแก้ไขปัญหาและอุปสรรคบทบาทผู้นำชุมชนในการอนุรักษ์ประเพณีฮีตสิบสอง “ด้านบทบาทที่บุคคลเข้าใจหรือรับรู้” กล่าวคือ บทบาทผู้นำชุมชนในการอนุรักษ์ประเพณีฮีตสิบสอง การเป็นผู้นำชุมชนต้องมีความสามารถในการจัดการวางแผนการทำงาน เพื่อที่จะยกระดับความเป็นผู้นำชุมชนไม่ว่าจะเป็นทักษะกระบวนการคิดและการแก้ไขปัญหาในการทำงานอย่างเป็นระบบ และต้องได้รับความร่วมมือจากทุกหน่วยงานมาร่วมมือในการอนุรักษ์ประเพณีฮีตสิบสอง ผู้นำต้องเรียนรู้ประวัติความเป็นมาของประเพณีฮีตสิบสองให้ดี เพื่อจะได้เห็นถึงความหมาย ความสำคัญของการ

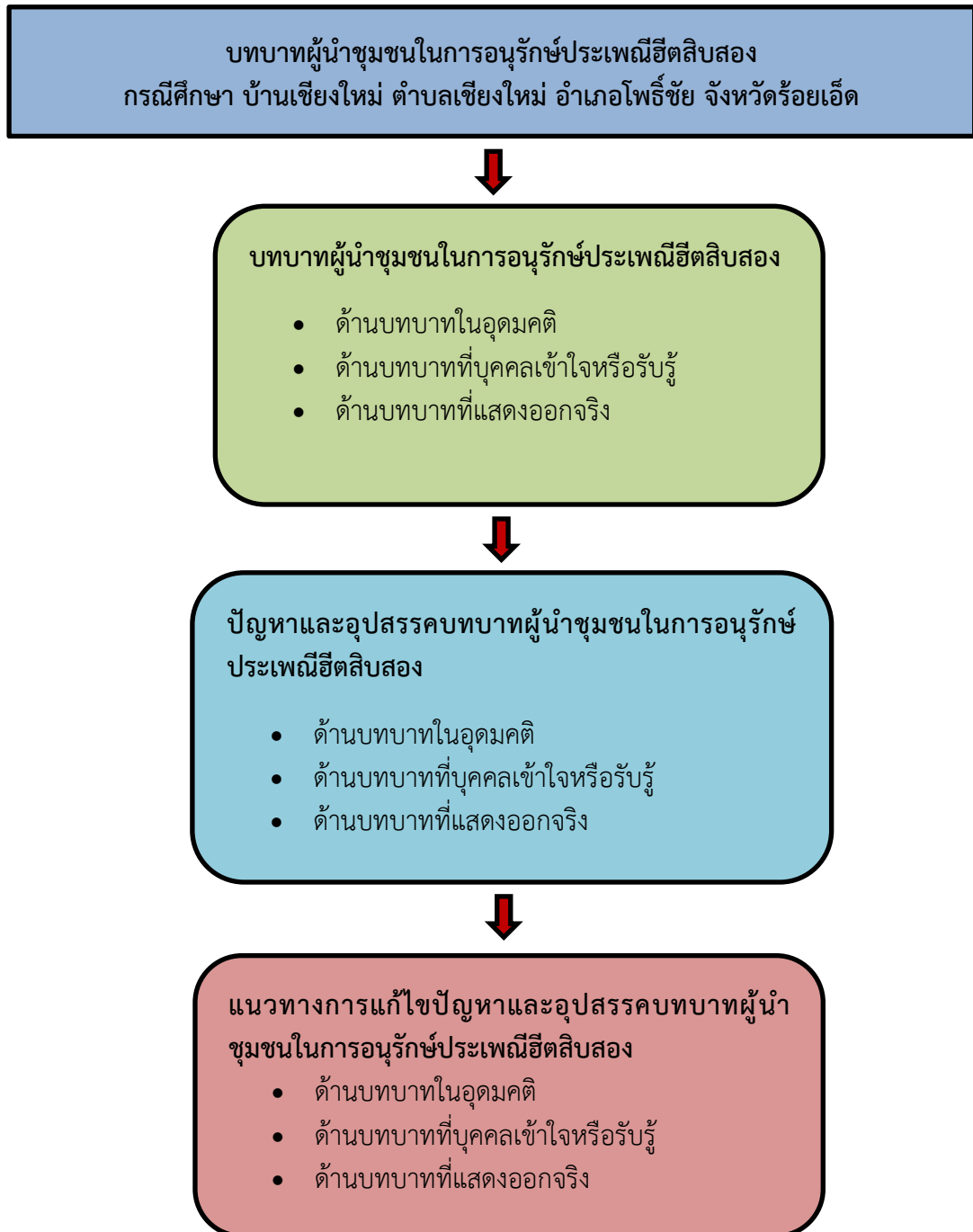
อนุรักษ์ประเพณีฮีตสิบสองการช่วยเหลือกันจากทุกฝ่ายเพื่ออนุรักษ์ประเพณีฮีตสิบสอง ผู้นำต้องเป็นแบบอย่างที่ดี ที่คอยชี้นำผู้อยู่ใต้บังคับบัญชา จากการศึกษาวิจัยเรื่องนี้สอดคล้องกับแนวคิดของรัตติกรณ์ จงวิศาล (2556) ได้กล่าวไว้ว่า ภาวะผู้นำเป็นคุณลักษณะพฤติกรรมความสามารถหรือกระบวนการที่เป็นปฏิสัมพันธ์หรือเป็นวิธีการดำเนินชีวิตของบุคคลที่สามารถมีอิทธิพลต่อผู้อื่น กลุ่มคน สามารถสร้างแรงบันดาลใจ สร้างความปรารถนา ทำให้คนเชื่อถือศรัทธาการยอมรับความพยายามอุทิศตัวการใช้ความสามารถอย่างดีที่สุด และช่วยเพิ่มพลังอำนาจของผู้อื่นเพื่อให้บรรลุผลสำเร็จตามเป้าหมาย

ผลการศึกษาประเด็นแนวทางการแก้ไขปัญหาและอุปสรรคบทบาทผู้นำชุมชนในการอนุรักษ์ประเพณีฮีตสิบสอง “ด้านบทบาทที่แสดงออกจริง” กล่าวคือ การเป็นผู้นำชุมชนต้องมีความสามารถในการจัดการวางแผนการทำงาน เพื่อที่จะยกระดับความเป็นผู้นำชุมชนไม่ว่าจะเป็นทักษะกระบวนการคิดและการแก้ไขปัญหาในการทำงานอย่างเป็นระบบและต้องได้รับความร่วมมือจากทุกหน่วยงานมาร่วมมือในการอนุรักษ์ประเพณีฮีตสิบสอง ผู้นำต้องเรียนรู้ประวัติความเป็นมาของประเพณีฮีตสิบสองให้ดี เพื่อจะได้เห็นถึงความหมายความสำคัญของการอนุรักษ์ประเพณีฮีตสิบสอง การช่วยเหลือกันจากทุกฝ่ายเพื่ออนุรักษ์ประเพณีฮีตสิบสอง ผู้นำต้องเป็นแบบอย่างที่ดี ที่คอยชี้นำผู้อยู่ใต้บังคับบัญชา เชิญชวนให้ทุกคนอนุรักษ์ประเพณีฮีตสิบสองเราต้องช่วยกันอนุรักษ์ประเพณีฮีตสิบสองของเราให้อยู่กับบ้านของเราไปนานแสนนาน จนเป็นที่กล่าวขานกันทั่วไปว่าประชาชนที่อาศัยอยู่ในหมู่บ้านนี้นั้นรักและหวงแหนต่อประเพณีที่บรรพบุรุษของเราสร้างสรรค์คอยอธิบายและปลูกฝังให้ลูกหลาน มีความรักในการอนุรักษ์ประเพณีฮีตสิบสองและเป็นแบบอย่างให้แก่ลูกหลานให้ปฏิบัติตามผู้นำชุมชนจะต้องมีบทบาทในการสนับสนุนให้เกิดการติดต่อสัมพันธ์ในกลุ่ม คือ จะต้องปฏิบัติงานในลักษณะอำนวยความสะดวกให้สมาชิกในชุมชนเกิดการติดต่อสัมพันธ์และปฏิบัติต่อกันด้วยดี จากการศึกษาวิจัยเรื่องนี้สอดคล้องกับแนวคิดของ ยุวัฒน์ วุฒิเมธี (2560) ได้กล่าวไว้ว่า การมีส่วนร่วมของประชาชน หมายถึง การเปิดโอกาสให้ประชาชนได้มีส่วนร่วมในการคิดริเริ่ม การพิจารณา ตัดสินใจการร่วมปฏิบัติ และร่วมรับผิดชอบในเรื่องต่าง ๆ อันมีผลกระทบถึงตัวประชาชนเองการที่สามารถทำให้ประชาชน เข้ามามีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหาและนำมาซึ่งสภาพความเป็นอยู่ของประชาชนที่ดีขึ้นได้นั้น ผู้นำการเปลี่ยนแปลงต้องยอมรับปรัชญาที่ว่า "มนุษย์ทุกคนต่างมีความปรารถนาที่จะอยู่ร่วมกับผู้อื่น อย่างเป็นสุข ได้รับการปฏิบัติอย่างเป็นธรรม และเป็นที่ยอมรับของผู้อื่น และพร้อมที่จะอุทิศเพื่อกิจกรรมของชุมชน ขณะเดียวกันนั้นต้องยอมรับความจริงที่ว่ามนุษย์นั้นสามารถพัฒนาได้ ถ้ามีโอกาส และได้รับการชี้แนะอย่างถูกต้อง

ข้อค้นพบหรือองค์ความรู้ใหม่

การวิจัยเรื่อง “บทบาทผู้นำชุมชนในการอนุรักษ์ประเพณีฮีตสิบสอง กรณีสืบศึกษา บ้านเชียงใหม่ ตำบลเชียงใหม่ อำเภอโพธิ์ชัย จังหวัดร้อยเอ็ด” ผู้เขียนมีข้อค้นพบหรือองค์ความรู้ใหม่ที่ควรนำเสนอในประเด็นสำคัญ ดังนี้คือ

ภาพที่ 1 : องค์ความรู้ใหม่

ข้อเสนอแนะการวิจัย

1. ข้อเสนอแนะการนำผลการวิจัยไปใช้

1.1 ประชาชนที่อาศัยอยู่ในบริเวณพื้นที่ควรช่วยกันคอยสอดส่องดูแลช่วยเหลือ คอยเอาใจใส่และให้ความร่วมมือในการอนุรักษ์ประเพณีฮีตสิบสอง

1.2 ผู้นำและประชาชนในพื้นที่ควรปรึกษาหารือในการจัดทำงบประมาณ เพื่อใช้ในการอนุรักษ์ประเพณีฮีตสิบสองให้คงอยู่สืบต่อไป

1.3 ประชาชนในพื้นที่ควรปลูกฝังค่านิยมให้กับคนรุ่นหลัง เพื่อให้คนรุ่นหลังได้คำนึงถึงความสำคัญของประเพณีฮีตสิบสอง

2. ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

2.1 ควรศึกษาหาแนวทางการพัฒนาและการอนุรักษ์ประเพณีฮีตสิบสองและวัฒนธรรมของพื้นที่

2.2 ควรศึกษาค่านิยมของประชาชนที่มีต่อการอนุรักษ์ประเพณีฮีตสิบสอง

เอกสารอ้างอิง

เกษม จันทรแก้ว. (2536). *แนวคิดพื้นฐานทางการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม*.

คณะกรรมการบัณฑิตศึกษา สาขาวิทยาศาสตร์สิ่งแวดล้อม. กรุงเทพมหานคร :

มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

จำนง อธิวัฒน์สิทธิ์. (2551). *สังคมวิทยา*. กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.

เนตรพัฒนา ยาวีราข. (2552). *ภาวะผู้นำและผู้นำเชิงกลยุทธ์*. กรุงเทพมหานคร : จุฬาลงกรณ์

มหาวิทยาลัย.

บุญตา ไกลเลิศ. (2550). *บทบาทของผู้บริหารในการพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษาขึ้นพื้นฐาน สังกัดสำนักงาน*

เขตพื้นที่การศึกษาเพชรบูรณ์ เขต 3. วิทยานิพนธ์ปริญญาครุศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัย

ราชภัฏเทพสตรี.

ปรีชา พินทอง. (2534). *ประเพณีโบราณไทยอีสาน*. อุบลราชธานี : ศิริธรรมออฟเซต.

ยุวัฒน์ วุฒิเมธี. (2560). *ความมุ่งมั่นของผู้นำในการพัฒนาตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง*.

กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนดุสิต.

รัตติกรณ์ จงวิศาล. (2556). *ภาวะผู้นำ ทฤษฎีการวิจัย และแนวทางการสู่การพัฒนา*. กรุงเทพมหานคร :

จุฬาลงกรณ์

ศราวุธ ไชยชโย. (2560). *ยุทธศาสตร์การปกครองท้องถิ่น*. กรุงเทพมหานคร. : เอ็กสเปอร์เนท.

สงวนศรี วิรัชชัย. (2528). *จิตวิทยาสังคมเพื่อการศึกษา*. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ศึกษาพร.

สุเทพ พงศ์ศรีวัฒน์. (2545). *ภาวะผู้นำ : ทฤษฎีและปฏิบัติ*. เชียงราย : สถาบันราชภัฏเชียงราย.

อัจฉรา ลิ้มวงศ์ทอง. (2551). *ภาวะผู้นำ*. กรุงเทพมหานคร : ศูนย์ส่งเสริมวิชาการ.

อาภรณ์พันธ์ จันทรส์ว่าง. (2562). *การพัฒนาบุคคล กลุ่ม และชุมชน*. กรุงเทพมหานคร :

มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.